

ESK O~TAA Y A~A V MLER N N ÇİN İLE OLAN İLİ KİL~RI HAKKINDA KISA BİR İNCELEME.

Prof. Dr. Ay e Onat

. Co rafi olarak Ortaasyanın bir bölümünü te kileden ve güney": batıdan Altay, kuzeyden Sayan, dô udanXhingan sırada lan ile sınırlan çizilen Mo olistan ve ona yakın bölgeler, çok eski dönemlerden itibaren Çin kaynaklarında da belirtildi i gibi, kendilerinin- kinden farklı bir ya am biçimine sahip toplulukların faaliyet alanı olmu tur. Ancak ne yazık ki Mo olistan steplerindeki bü kavimler hakkında verilen bilgiler, az ve yetersizdir. Bu yüzden de çok eski dönemlerle ilgili, kesin ve net sonuçlar elde edilebilmesi oldukça zordur. Bunun üzerinde ara tırma yapan tarihçiler, genelde Çinli olmayan kavimleri, Ti, Jung, Man,Yi gibi dört ana grup içinde toplamaya çalı mı lardır. Yazılı belgeler Çin'in ili ki kurdukları kavimlerden bahsederken sık sık Ti ve Jung'lardan söz açmaktadırlar. Fakat bir-iki kavmin farklı dönemlerde, de i ik bölgelerde çe itli adlarla ve bir takım kavim grupları ile birlikte görülmeleri, bunlar hakkındaki ara tırmaların daha karma ık bir hale getirmiş ve do al olarak çeli kili fikir ve iddiaların ortaya çıkmasına sebep olmu tur. Bunun nedenleriniiki noktada topfayabiliriz. Birincisi, göçebe step kavimlerinin sık sık yer de i tirmeleri sonucugeldikleri bölge adlarını almanın ve kan malın, ikincisi ise Çinli tarihçilerin bu kavimlerin isimlerinin transkripsiyonunda -kullandıkları farklı metodlardır. Ortasyaya Türk Tarihi üzerinde yapılacak her türlü çalı mada bu husus önemle göz önünde bulundurulmalıdır. Ancak bu transkriptlerin Eski Türkçe'den alınıp alınmadığına dair sonuçlara vanlabılır. ..-

Aralarında yakın birbenzerlik bulundu u iddia

Chou hanedanı⁽²⁾ döneminde, Chin ve Ch'in gibi feodal krallıklarının baskıları sonucu, bazı Jung kabilelerinin Shenhsi'den hareketle Honan'ın kuzeyine ve İç Moğolistan'a kadar gelerek yerleştikleri görülmektedir. Aynı şekilde Tilerinde Shenhsi ve Shanhsi'nin kuzeyinden dolaşarak Tai hang sıradağlarına vardıkları ve buradan Çin içlerine seferler düzenledikleri anlaşılmaktadır. Sözü edilen bölgelerde faaliyette buldukları anlaşılan bu kavimlerin kesin sınırları

kat edilirdi, bunda en büyük sorumluluk kabile başkanlarına düşerdi. Bununla ilgili olarak, Jung'ların topraklarını terkettiklerinden bahseden bir belge, önceleri araştırmacıları yanlış ve çelişkili fikirlere yöneltmişse de, daha sonra bunun yalnızca yeni otlaklar bulma amacından kaynaklandığı sonucuna varılmıştır⁽⁵⁾.

Çin yazılı kaynakları kuzeydeki bu eski kavimlerin başlıca uğraşlarının göçebe çobanlık olduğu üzerinde bilhassa durmuşlardır. Fakat arkeolojik kazılar konuya biraz değişik açıdan yaklaşarak bakmaktadır. Bu yüzden yazılı belgeler ve arkeolojik kalıntılar bir arada kullanıldığında ortak ve farklı noktalar ortaya çıkar. Yapılan kazılar kuzey ve kuzey-batı Çinde oturan en eski halkın küçük çapta bir ziraatla uğraşmış olduğuna dair bilgiler vermektedir... Bu konuda, araştırmacı Owen Lattimore, Neolithic dönemde İç Moğolistan'da yaşayanların su kenarlarında toplayıcılık, avcılık ve çapa ziraatı gibi çok yönlü ekonomilerine dikkati çekmektedir⁽⁶⁾. Daha sonraları hayvan yetiştiriciliğinin devreye girmesi ile bu bölgede ziraatla birlikte başlıca iki faaliyet göze çarpmaya başlamıştır. İç Moğolistan'daki Yin shan buluntuları bu fikri destekleyici niteliktedir⁽⁷⁾. Ancak kesinliği bilinmemesine rağmen, Chou döneminden itibaren ziraatın ikinci plana itilerek, göçebe çobanlığın öne geçtiği ve dolayısıyla Çin'in kuzeyindeki toplumların yapılarında farklılaşmalar meydana getirdiği bir gerçektir. Bu durum, step kavimleri ile Çin arasında çok sıkı ve etkileyici ilişkilerin doğmasına neden olmuştur. Fakat böyle bir değişimin zamanı ve sebepleri yine de açık olarak tespit edilemez. Bu noktaya daha sonra kısaca değineceğiz.

Yukarıda sözü edilen Yin shan bölgesindeki buluntular, Doğu Chou döneminden kaldığı sanılan Ordos bronzlarıdır. Bunlar arasında kılıç, baltalı kargı, ok başları gibi silahlar, miğfer, at koşum takımları, aynalar, süs eşyaları, hayvan motifli kolyeler, düğmeler, boncuk süslemeleri, tastañ yapılmış ziraat aletleri ve canak cömlek-

duğu fikri ağırlık kazanmaktadır⁽⁹⁾. Zamanla hayvancılığın böyle
nem kazanması, biraz öncede belirttiđimiz gibi Step ve Çin top-
lumları arasında farklılaşmaya yol açmıştır. Nasıl ve ne zaman ol-
duğu kesin bilinememekle beraber bu durum Çinli aallıkla alakalı

si kesin değildir. Örnekler çoğaldıkça daha farklı durumlar ortaya çıkar. Kuzeydeki kavimlerin Feodal Devletler üzerinde yaptıkları akınlarla onları güç durumda bıraktıklarını gösteren bir çok belge vardır⁽¹⁵⁾. Burada en önemli nokta, devrin politik yapısıdır. Sözü edilen Chou döneminde, step kavimleri ile Çin arasındaki mücadeleler askeri üstünlük kurmaktan çok, feodal devletlerin birbirlerine karşı güçlerini göstermeleri açısından büyük önem taşır. Bu arada birçok Çince belge mücadelelerinin temelini ekonomik ihtiyaçlara dayandığını göstermektedir. Sünsesiz sık sık karıştıkları doğal afetler hal

sahip olması Çin Tarihinde önemli bir olaydır. Buna en iyi örnek, devlet teşkilatı üzerinde etkileyici reformları ile ün kazanmış ve aslen bir melez olan Duke Wen (MÖ. 635-628)'i gösterebiliriz.⁽¹⁷⁾ Feodal devlet başkanlarının komşularına karşı güçlü olma isteğiyle yabancı prenslerle yaptıkları evliliklerinin yanısıra, kendi kızlarını ve kardeşlerini de step kavimlerinin idarecilerine eş olarak vermişlerdir. Bunun nedenlerini iki noktada toplayabiliriz. Birincisi, step kavimlerinin her türlü yardım ve desteğine kavuşmak isteğinde olmaları, diğeri ise kazanılan bir başarıdan sonra teşekkür etmektir⁽¹⁸⁾. Her ne şekilde olursa olsun, bu ilişkilerde Çinli idarecilerin yumuşak bir tavır takınarak hassas davrandıkları verilen bilgiler arasındadır. Şüphesiz feodal devletlerin siyasal egemenlikleri bu tür diplomatik ve kişisel davranışlarıyla yakından ilgiliydi⁽¹⁹⁾. Bazı step kavimlerinin Çin devletleri içinde aktif bir rol oynamalarını örnek olarak verirsek, bu noktanın ne denli önem taşıdığı ortaya çıkar⁽²⁰⁾.

Fakat MÖ. 4. yy'dan itibaren step kavimleri ile Çin arasındaki ilişkiler değişik bir yönde gelişme göstermeye başlamıştır. Bazı sınır devletlerinin kuzeye doğru genişlemeleri onları göçebe kavimlerle daha yakın ve farklı bir ilişkiye itmiş ve bunun sonucu özellikle askeri alanda büyük etkileşimlere yol açmıştır. Bu bakımdan Ortaasya kavimlerinin Çin Tarihinde oynadığı rolü iyici anlayabilmek için 4. yy'dan itibaren olayların daha etraflı incelenmesi gerekmektedir. Konunun derinliğine inmeden önce, Ortaasya kavimlerinin kendi içlerinde nasıl bir değişikliğe uğradıklarını kısaca görelim. Çin kaynakları bu zamana kadar, Moğolistan steplerinde yaşayan eski Ortaasya halkının yaya dögüşüklerinden söz açmaktadır⁽²¹⁾. Fakat 4. yy'dan itibaren, okçu süvari birliklerinden olu-

- 17- Chin Devletinin yöneticisi olmadan önce Wen, bir entrika sonucu Ti kavmine kaçarak sığınmış ve buráda 12 yıl kalmıştı. Yardımcısı Chao Ts'ui ile birlikte yabancı prenseslerle evlenmişlerdir. Böyle bir evlilikten doğan Chao Tun, yıllar sonra Chin Devletine dönerek, başvezirliğe kadar yükselmiş ve büyük bir güç sahibi olmuştur. Bu melez vezir reform hareketlerinde etkileyici bir rol oynamıştır. Onun neslinden gelenler, MÖ. 403 yılında Chao Devletinin kurucuları olmuştur. Bkz. H.G. Creel, a.g.e. s. 211-212.
- 18- Chin kralı, Cheng'lara karşı kazandığı zaferde gördüğü yardım ve desteğe teşekkür amacıyla, Ti kavim başkanının kızıyla evlenmiş, bir vezirin muhalefetine rağmen onu kraliçe ilan etmişti. Bkz. H.G.Creel, a.g.e.s.212-213.
- 19- MÖ. 598 tarihinde Chin feodal kralı bazı kişilerin karşı çıkmasına rağmen andlaşma yapmak için gitmiştir. H.G.Creel, a.g.e. s.214.
- 20- Beyaz Ti kavminin bir kolu olarak gösterilen Hsien-yü'ler, Chin feodal krallığını mağlup ederek iç politikada aktif bir rol oynamışlardır. Aynı şekilde Jung kavmininde Chou Hanedanı içinde ki iç çekişmelerde yer almışlardır. Bkz. H.G.Creel, a.g.e. s. 214.
- 21- H.G.Creel, "The Role of the Horse in Chinese History", The American Historical Review, vol, LXX, Nr 3, Apr, 1965, s. 651.

şan ordularından bahsedilmesi, şaşırtıcı olduğu kadar ilginç bir olaydır. Ortaasyada bu tür gelişmeler, savaş arabaları, ok-yay, ucu çengelli kargı, ucu düz mızrak ve kılıçla döğüşen geleneksel Çin ordusunun silahları ve stratejisi üzerinde büyük etki yaratmıştır. Bunun sonucunda step kavimleri ile Çin arasındaki ilişkilerde yeni bir devir açılmıştır⁽²²⁾. Önceleri steplerde daha sonra Çinde meydana gelen bu değişmeler, esasında atın kullanım alanının genişlemesi ile yakından ilgilidir. Neolithic dönemde atın evcilleştirilmesi diğer hayvanlara nazaran daha sonra olduğu bilinmektedir. Step kavimlerinde at'ın binek hayvan olarak günlük yaşama girmesi ve biniciliğin yaygınlaşması oldukça eski bir tarihe dayanmaktadır⁽²³⁾. Şüphesiz ki, at'ın evcilleştirilerek çeşitli alanlarda kullanılması, insanlık tarihindeki en büyük aşamalardan biridir. Özellikle kavimler arasında askeri üstünlüğü belirleyen bir araç olduğu gerçeğini de ortaya koyar. Bu bakımdan savaşta kullanılacak at'ın seçimi üzerinde dikkatle durulurdu. Dayanıklı, çevik ve hızlı olanlar tercih edilirdi. Bunun yanı sıra, süvari birlikleri için dört nala giderken kolaylıkla kullanabileceği hafif ve etkili bir yaya gerek duyulunca, steplerde çift taraflı bir vav modeli geliştirilmiştir. Böylelikle vuru-

yograflayalarından, başlatılan reformların beraberinde bazı sosyal ve ekonomik değişiklikleri de getirmiş olduğunu anlamaktayız. Bu önemli harekete bir iki cümle ile değinmekte yarar vardır. Sınır bölgelerinde süvari birliklerinin oluşturulması giyim tarzında büyük bir değişikliğe yol açmıştır. Geleneksel Çin giyim şeklinin terkedilmesi önceleri büyük bir tepkiyle karşılaşmışsada, sonraları baştaki idarecinin ikna ve zor kullanmasıyla benimsenmiştir. Çin toplumu içinde bir diğer gelişme de üretim ekonomisinde olmuştur. Reformlarını daha ileriye götürmek arzusunda olan Li Mu, ordunun et ihtiyacını karşılamak amacıyla halkı hayvan yetiştiriciliğine teşvik etmiştir. Ayrıca ordusunu başarılı kılabilme ve süvarilerin hareketlerini kolaylaştırmak için işaret kulelerinin yapımına ağırlık vermiş olduğunu yine bu kişinin biyografyasından anlaşılmaktadır (25). Çindeki bu değişmelere paralel olarak bir diğer büyük aşama da savunma sedlerinin inşası ve birleştirilmesidir. Özellikle Chao, Ch'in ve Yen gibi sınır Feodal Devletleri, artık tehlikelerin geldiği kuzey yönüne doğru sedler yaptırmaya başlamışlardır (26). Böylelikle ünlü Çin seddinin yapımında ilk adımlar atılmış oluyordu.

Çeşitli örneklerle açıklamaya çalıştığımız eski ortaasya kavimlerinin Çin ile olan ilişkileri, farklı dönemlerde Çin'in iç politikası ve Steplerdeki değişmelerle bağlantılı bir şekilde değişik yönlerde gelişme göstermiştir. MÖ. 4. yüzyıla kadar sınır bölgelerindeki devletlerin, Moğolistan'daki göçebe kavimlerle olan ilişkileri onların yardım ve desteğini kazanma amacından kaynaklanmıştır. Önceleri Feodal Devletlerin birbirlerine karşı üstün olma arzusu ile kur-

de yol açmıştır. Bu bakımdan 4 yüzyıl sonlarından itibaren iki toplum arasındaki ilişkilerin farklı ve yeni bir döneme girmiş olduğu sonucunu çıkartabiliriz.